

KÖNYVSZEMLE

Zoltán Dörnyei

The psychology of second language acquisition

[Az idegennyelv-elsajátítás pszichológiája]

Oxford: Oxford University Press, 2009. 339 p.
ISBN 978-0-19-442197-3

Dörnyei Zoltánnak, az ELTE volt oktatójának neve nem ismeretlen a magyar olvasók előtt. Bár másfél évtizede Angliában él és kutat, a magyarországi általános iskolások körében végzett motivációs vizsgálatai vagy a csoportdinamikáról írott munkái tananyagként szerepelnek a legtöbb hazai angoltanárképző programban. Könyvét az idegennyelv-elsajátítás pszichológiájáról már nagyon várta a szakma, állítja a fülszöveg, s igazat állít. A maga nemében valóban hiánypótló munkával állunk szemben, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a mű 2009-es megjelenése óta már három utánnomást ért meg. Pedig nem könnyű olvasmányról van szó, jócskán meg kell dolgoznia annak, aki úgy szeretné végigolvasni, hogy értse is.

A könyv nem minden előzmény nélkül született. Dörnyei Zoltán 2005-ben megjelent *The psychology of the second language learner: Individual differences in second language acquisition* [Az idegennyelv-tanuló pszichológiája: egyéni különbségek az idegennyelv-elsajátításban] című kötete (Dörnyei 2005) akár a mostani előfutárának is tekinthető. Úgy tűnik, mintha akkor a szerző csak egy részét írta volna meg annak a hatalmas ismeretanyagának, amely tanulmányozásának nekifogott, s amelynek teljes körű bemutatásához még évek munkájára és egy újabb könyv megírására volt szükség. Az *idegennyelv-elsajátítás pszichológiája* ugyanis arra az átfogó kérdésre keresi a választ, hogyan járultak hozzá az idegen nyelvek elsajátításáról vallott nézeteinkhez és ismereteinkhez a pszichológia és a nyelvészet határmezsgyéjén az elmúlt

mintegy ötven évben folytatott kutatások eredményei. A szerző nem áll meg félüton, hanem módszeresen végigjár, feltérképez, és pontról pontra összefoglal minden releváns területet. Bemutatja, melyek azok az eredmények, amelyeken túllépett a tudomány, s melyek állták ki az idők próbáját egészen napjainkig. A bevezetőben leszögezi: nem az a célja, hogy az olvasó megtalálja a könyvben „mindent, amit valaha is tudni akart az idegennyelv-elsajátítás pszichológiájáról” (xii). Ehelyett megkísérli annak összefoglalását, amit a területtel ismerkedő szakembernek, aki tudni szeretné, hol tart ma a nyelvelsajátítás kutatása, bizonyosan tudnia kell erről a témáról. Dörnyei imponánsan széles szakirodalmi háttérrel tárgyalja a vizsgálat alá vett tudományterületet, ötletes és szemléletes példákkal világítja meg a nehezebben emészthető kérdéseket. A felhasznált, nagyon gazdag irodalom jegyzéke egyben segítséget nyújt a téma iránt mélyebben érdeklődőknek a kiterjedt szakirodalomban való eligazodásban.

A könyv célközönsége kettős: az első hat fejezet a szűkebb szakma, az alkalmazott nyelvészettel foglalkozó, azt kutató és oktató szakemberek és egyetemi hallgatók érdeklődésére számíthat, míg a hetedik, egyben utolsó fejezet egyértelműen a gyakorló nyelvtanárokat, a tanárképzőket és a tanárjelölteket célozza meg. A könyv stílusa azonban az első fejezetekben is a közérthetőségre törekszik: azt az érzetet kelti az olvasóban, mintha a szerző a saját tanulási folyamatába engedne bepillantást, mintha úgy ismertetné a különböző kutatási eredményeket és elméleteket, ahogyan ő saját maga megértette és feldolgozta azokat. Nagy érdeme Dörnyeinek ez a fajta írásmód, és minden bizonnyal ez a könyv sikeres fogadtatásának az egyik titka.

Az első fejezet (1–26) célja a vizsgálandó terület feltérképezése, a további fejezetek megalapozása, egyes fogalmak tisztázása. Rövid történeti áttekintést ad arról, hogy a nyelv

vészet és a pszichológia találkozása hogyan vezetett jó néhány „hibrid diszciplína” (25), mint a kognitív nyelvészet, a pszicholingvisztika vagy a neurolingvisztika megjelenéséhez, melyek egyre fontosabb ismeretekkel járulnak hozzá az idegennyelv-elsajátítás kutatásához. Szintén itt kapott helyet az első nyelv elsajátításáról alkotott korai elméletek bemutatása, az első és második nyelv elsajátításában felidézhető hasonlóságok és különbségek felidézése, valamint a két- és többnyelvűség fogalmának rövid értelmezése.

Az egyik legtömörebb fejezet a második (27–78), melynek középpontjában az emberi agy áll. Dörnyei itt arra tesz kísérletet, hogy segítsen az olvasónak tájékozódni a kutatások érdekében. Először az agy anatómiájáról olvashatunk néhány rajzos illusztráció segítségével, majd az agy működésének neurobiológiai alapjaiba kapunk betekintést, végül azokat a neurolingvisztikai kutatásokat veszi sorra a szerző, amelyekkel a nyelvhasználat során végbemenő agyi folyamatokat próbálták vizsgálni a szakemberek. Több oldalt szentel a nagy áttörést ígérő, sokat emlegetett és sokakat ámulatba ejtő agyi képalkotó eljárásoknak, mint a komputertomográfia (CT), a funkcionális mágnesesrezonancia-vizsgálat (fMRI), vagy a pozitronemissziós tomográfia (PET), de gondosan ügyel arra, hogy azokból a tanulmányokból is idézzen, amelyek kemény bírálatot fogalmaztak meg ezekkel a látványos eljárásokkal kapcsolatban. Dörnyei, miközben objektív és kiegyensúlyozott bemutatásra törekszik, az idézett szerzők szavain keresztül saját fenntartásait is kifejezésre juttatja a költséges technikát felvonultató kutatási módszerekkel szemben. Arra int, nehogy a képalkotó vizsgálatok túlzott elvárásokat és téves elképzeléseket támasszanak bennünk, hiszen az agyról készített színes festékfoltos képek még korántsem jelentik azt, hogy közvetlenül nyomon tudjuk követni a mentális folyamatokat. Felhívja a figyelmet arra, hogy mindegyik eljárás csak jelentős technikai korlátok között alkalmazható, másrészt azoknak a kognitív feladatoknak a köre, amelyeket a vizsgálatok

során a kutatási alanyokkal végezteni tudnak, szintén nagyon behatárolt, és ez ugyancsak gátolja az eredmények általánosíthatóságát.

A nyelvelsajátítás pszichológiai folyamatáról szóló szakirodalmat két részletben, a harmadik és a negyedik fejezetben tárgyalja a szerző. A harmadik fejezet (79–129) a *szimbolista* és a *konnekcionista* elméleteket állítja szembe, és rávilágít a szimbolista megközelítés statikus jellegére, amely megnehezíti a nyelvészeti elméletek alkalmazását az idegennyelv-elsajátításra. A hagyományos felfogás szerint az emberi elme működése tulajdonképpen diszkrét, egymástól független szimbólumok, más szóval információkkal teli egységek manipulációja explicit, sorban egymás után alkalmazott szabályok szerint. A konnekcionizmus ezzel szemben egyszerű, egymással kölcsönösen kapcsolatban álló egységek hálózatának tekinti az emberi elmét, amely hálózat egyes elemeihez nincs hozzárendelve konkrét tartalom, hanem a jelentést ezeknek az egymással változó intenzitású kapcsolatba lépő egységeknek a közös, egymástól nem független működése hordozza. Dörnyei úgy véli, hogy az idegennyelv-elsajátítás kutatásában a leggazdagabb információforrást napjainkban a konnekcionista megközelítés nyújtja. Ennek ellenére annak a véleményének ad hangot, hogy egyelőre még sem a konnekcionizmus, sem az ennek nyomán megjelenő további dinamikus elméletek egyike sem kínál koherens, mindent átfogó képet az idegennyelv-elsajátítás folyamatáról. A szerző úgy véli, a konnekcionista elméletek alkalmazhatósága az idegennyelv-elsajátításra egyebek között azért csak részleges, mert a forma (például a nyelvtan) elsajátítására vonatkoznak, és nem a forma-jelentés párok, mint például a szókincs megtanulására.

Ezt követően, a negyedik fejezetben (131–177) az explicit és az implicit tanulás/tudást/memóriát, illetve az úgynevezett deklaratív és a procedurális tudást vizsgálja a szerző. Az egymást átfedő, gyakran összemosódó fogalmak tisztázása után előbb általánosságban,

majd a nyelvtanulásra vonatkoztatva beszél a készségek elsajátításának fázisairól, a figyelem szerepéről, és a véletlenszerű tanulásról is. Miként korábbi műveiben, itt is hangsúlyozza az explicit tanulás szerepét, pontosabban az implicit és az explicit tanulási mechanizmusok közötti kooperáció hatékonyságát, mert szilárd meggyőződése, hogy az explicit tanulás, melynek során a tanuló tudatos és szándékos erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a tananyagot elsajátítsa, vagy egy problémát megoldjon (136), különféle módokon alá tudja támasztani a nyelvsajátítás implicit, vagyis természetes, spontán (138) folyamatait. Úgy véli, hogy az explicit gyakorlás alkalmat teremt az implicit tanulásra, illetve az explicit tudás segít kitölteni az implicit tudásban fellelhető hézagokat, és így hozzájárul egyebek közt a nyelvhelyesség javításához.

Az ötödik, a nyelvtanuló és a nyelvtanulási környezet dinamikus kölcsönhatásával foglalkozó fejezettől (179–231) kezdve már azt mondhatjuk, Dörnyei hazai földön jár, hiszen a nyelvtanuló egyéni sajátosságainak vizsgálata a szerző elsődleges kutatási területe. A fejezetet váratlan módon nem az egyéni különbségek szokásos felvezetésével kezdi, hanem rögtön a terület kutatásában rejlő elmentmondásokra világít rá. Az egyéni különbségek kutatása ugyanis úgy keresi az egyénit, hogy közben olyan jellegzetességeket vizsgál, amelyek valójában mindenkire igazak, bár különböző mértékben. Dörnyei számos koncepcionális problémát lát az egyéni változók szokásos meghatározásában is, a nyelvérzék-től kezdve a nyelvi szorongásig. Úgy véli, hogy a vizsgált egyéni különbségek körébe be kellene vonni az olyan változókat is, mint az egyén érzelmei, érdeklődése és általános tudása. Rávilágít arra, hogy az általánosan elterjedt nézetekkel szemben az egyéni különbségek nem tekinthetők viszonylag stabil, időtálló és a környezeti hatásoktól független tulajdonságoknak, hanem valójában dinamikusan változnak az idő és a kontextus függvényében. A fejezet utolsó harmadát (207–226)

a szerző a nyelvtanulási motivációnak szenteli, ahol részletesen bemutatja saját, a *Második nyelvi motivációs én-rendszer* néven ismertté vált elméletét (Dörnyei 2005), melyben a motivációról alkotott nagyhatású elméletek egyfajta szintézisét kísérli meg.

A hatodik fejezet (233–265), mely az életkorról és a *kritikus periódus hipotéziséről* szól, újdonság az olvasónak, hiszen Dörnyei az egyéni különbségekről írott 2005-ös kötetében teljesen elkerülte az életkorral való foglalkozást, elsősorban arra hivatkozva, hogy a téma nagysága miatt önmagában megérdemelne egy könyvet. A feladat kétségkívül nehéz, hiszen a nyelvtanulás és az életkor kapcsolatáról írva szöges ellentétben álló nézetek ütköztetését kell megoldania, melyeket a „Minél fiatalabb, annál könnyebb”, illetve a „Minél idősebb, annál egyszerűbb” jelszavakkal jellemez. A szerző lépésről lépésre haladva juttatja el az olvasót a válaszig. Bevezeti a kritikus és az érzékeny periódus, illetve periódusok fogalmát, összeveti az első, illetve a második nyelv elsajátításában játszott szerepüket, majd az életkornak tulajdonított hatások eredetének vizsgálatára vállalkozik. A fejezetet határozott válaszadással zárja: természetes nyelvsajátítási környezetben, például bevándorlók esetében, a fiatalabb életkor nagyobb eséllyel eredményez sikeres nyelvsajátítást, ugyanakkor az első nyelvi környezetben, iskolai rendszerben folytatott idegennyelv-tanulásra ez a megállapítás nem érvényes. Ez utóbbi helyzetben ugyanis a tanulónak csak nagyon korlátozott lehetősége van arra, hogy a tanult nyelv beszélőivel közvetlen kapcsolatba kerüljön, ezért a 11 éves kor előtt megkezdett nyelvtanulásnak a nyelvtudásbeli hozadéka csekély, előnyei inkább csak a pozitív hozzáállás kialakításában lehetnek. Ezek a potenciális előnyök sem realizálódnak, és a korai kezdés kifejezetten demotiváló hatást ér el akkor, ha nem megfelelő módszertani felkészültségű, nem kielégítően képzett tanárok végzik a kisiskolások nyelvtanítását, és ha a különböző szintű iskolák között nincs biztosítva a nyelvtanulás folyamatossága.

A fenti gondolattal vezeti át a szerző az olvasót a hetedik és egyben utolsó fejezetbe (267–302), melyben a pszicholingvisztikai kutatásokat a szervezett körülmények között folyó nyelvsajátítással összefüggésben vizsgálja. Ez az a fejezet, ahol Dörnyei módszertanári énje kerül előtérbe. Itt említi meg először, hogy a könyv megírását is elsősorban az motiválta, hogy munkájával hozzájáruljon az osztálytermi idegennyelv-tanítás minőségének javításához, mert úgy véli, hogy az emberi agy kapacitása sokkal jobb átlagos idegennyelv-tudás elérését tenné lehetővé, mint amit napjainkban tapasztalunk. A közelmúlt kutatási eredményeit alapul véve amellet érvel, hogy pusztán az idegen nyelvi input még akkor sem elégséges a tökéletes, folyékony idegennyelv-tudás elsajátításához, ha mellette kommunikatív gyakorlást is biztosítunk. A folyamatot ki kell hogy egészítse az explicit tanulás, a nyelv formai jellegzetességeinek tudatosítása, a nyelvi formulákkal való megismerkedés és a szisztematikus készségfejlesztés. Olyan, elméleti megalapozottságú, kommunikatív nyelvoktatás mellett teszi le a voksot, amelyben a kommunikatív gyakorlatok középpontjában mindig valamilyen nyelvi alak vagy funkció áll, és amely gyakorlatok elősegítik egyes kiválasztott nyelvi fordulatok gyakorlását.

Az idegennyelv-elsajátításra vonatkozó kutatási eredmények és elméletek hatása az osztálytermi nyelvtanításra elsősorban nem közvetlenül, hanem a módszertanoktatáson, tanterv- és tankönyvírókon keresztül valósul meg, ezért ezt a könyvet elsősorban az ő figyelmükbe ajánljuk. Ha megalapozott ismeretekre építik munkájukat, akkor Dörnyei szándéka szerint hozzá tudnak járulni a nyelvoktatás eredményesebbé tételéhez. Az alkalmazott nyelvészek és a hallgatók pedig gazdag muníciót kapnak a könyvben ahhoz, hogy további kutatásaikat megtervezzék, és a számtalan, még nyitott kérdésre megkeressék a választ.

Konráné Hegybíró Edit

IRODALOM

Dörnyei, Z. (2005): *The psychology of the second language learner: Individual differences in second language acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Annamaria Pinter **Teaching young language learners**

[Korai nyelvtanítás]

Oxford: Oxford University Press, 2006. 180 p.
ISBN 978-0194-422079

Az Oxford Nyelvtanári Kézikönyvek (*Oxford Handbooks for Language Teachers*) sorozatban kiadott kötet témája a nyelvtanítás gyerekek számára. A sorozat jellegének megfelelően a könyv célja az elméleti és gyakorlati oldalak ötvözése.

Az idegennyelv-tanítás egyik legizgalmasabb területe a kisgyermekkorai nyelvtanítás (*Teaching English to Young Learners / TEYL*), amely szinte reneszánszát éli Magyarországon: az elmúlt években jelentősen megnőtt a két tanítási nyelvű óvodák és általános iskolák száma. A tanárok számára egy ilyen oktatási intézményben tanítani fantasztikus lehetőség, ugyanakkor óriási szakmai kihívás is. A gyerekek életkori sajátosságai, a felnőttektől eltérő tanulási szokásai miatt nyelvtanulásukhoz a felnőttekétől eltérő módszertanra, tananyagokra és tanári hozzáállásra van szükség. Az általános nyelvtanárképzés ugyan általában kitér ennek a tanításnak a sajátosságaira, de a gyerekek között ennél mélyebb tudásra van szükség.

A szerző egyik célközönségét azok a nyelvtanárok képezik, akik eddig még nem tanítottak kisgyerekeket, a másik csoport pedig az óvodai és általános iskolai gyakorló tanárok. A kötet továbbképző kurzusok törzsanyagának és gyakorló pedagógusok referenciakönyvének egyaránt alkalmas. Mindkét csoport jellemzője, hogy az elméleti tudáson kívül